

Gökçeada'da Ekstansif Koşullarda Hayvancılık Yapan İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Açısından İncelenmesi*

Duygu AKTÜRK¹ Ferhan SAVRAN¹ Hakan HAKYEMEZ² Gürbüz DAŞ³ Türker SAVAŞ³

Geliş Tarihi: 02.09.2004

Öz: Bu araştırmanın amacı, Gökçeada'da serbest koşullarda küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerin sosyo-ekonomik açıdan incelenmesidir. Bu kapsamda, Gökçeada'daki işletmeler arasında basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile 49 örnek seçilmiş ve araştırma verileri işletmelerde yönetici konumunda olan çiftçilerle yüzyüze yapılan anketlerden elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre denekler arasında okuma-yazma oranı yüksek bulunmakla birlikte, üniversite mezunlarının oranı % 10'dur. Ortalama eğitimin yüksek olması ada da örgütlenmeyi arttıran faktörlerden birisidir. Ayrıca, eğitim düzeyi formal haber kaynaklarının kullanılmasını da arttıran bir faktördür. Ancak, çiftçi örgütlerinin başarılı olamadıkları da belirlenmiştir. Bu durum genellikle yönetim hatalarından kaynaklanmaktadır. Üretilen ürünlerin pazarlanmasında da sorunlar yaşandığı adanın coğrafi konumu nedeniyle ürünün pazara ulaştırılmasında güçlük çekildiği tespit edilmiştir. İşletmelerin hayvancılıktan elde edilen gayri safi üretim değerinin % 78,62'si küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinden gelmektedir. İşletmelerdeki brüt karın % 90,26'sı da küçükbaş hayvancılıktan elde edildiği diğer önemli bir bulgudur. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yaygınlaşmasının nedenleri, işletme başına düşen arazi genişliğinin az olması ve yetiştiricilik için bir çok işletmenin düşük düzeyde girdi kullanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Hayvancılık, sosyo-ekonomik analiz

Socio-economic Analysis of Animal Breeding Enterprises under Extensive Conditions in Gökçeada

Abstract: Aim of this research is to analyse the socio-economic conditions of small ruminant farms in Gökçeada Turkey. Breeding type is unique in Gökçeada that sheep and goats are marked by breeders and are abandoned in nature. When breeders need money, sheep and/or goats are collected and sold. For analysis, 49 farms from Gökçeada were selected by using random sample. Research data were obtained from questionnaires which are made by face to face with managers of the enterprises. According to the results the literacy rate was high, undergraduate degree was 10%. High average literacy rate is one of the increasing factors to be organized. In addition, literacy level is a factor that increases the usage of formal information sources. It has been determined that the performance of farmer organisations is low. Main reason is inadequate management. Also it has been determined that there were problems in marketing of products due to island's geographic conditions. Animal breeding gross value production of enterprises, which is 78.62 % of total, is obtained from small ruminants. Another important observation is that the enterprises obtain 90.26 % of their gross margin from small ruminants. Reasons of intensive breeding of small ruminants in Gökçeada were small scaled land per family and breeding in nature with low level cost.

Key Words: Animal husbandry, socio-economic analysis

Giriş

Gökçeada ekonomisinin temel dayanakları tarım ve turizmdir. Tarımsal üretimin ana kaynağı ise hayvancılıktır. Yetiştirilen türler içerisinde keçi ve koyun başat durumda olup küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ada ekonomisinde büyük bir öneme sahiptir. Adada Türkiye'nin başka hiçbir yerinde görülmeyen bir yetiştirme şekli uygulanmaktadır. Bu yetiştiricilikte keçi ve koyunlar başıboş olarak yıl boyu dışarıda kalmakta, dışarıdan hiçbir müdahale yapılmamaktadır (yemleme, veteriner hizmetleri vb.). Bu sistemde, yetiştiriciler yılda sadece bir kez koyunlarını kırılmakta ve "madra" adı verilen kuzu işaretleme işlemini yapmaktadırlar (boyama veya dağlama). Diğer bir ifadeyle yetiştiricilik tamamen yaban koşullarda yapılmaktadır.

İmroz ırkı, adada hakim koyun ırkıdır ve adanın ekolojisi ile bütünleşmiş, biyolojisi de mevcut koşullar

tarafından şekillendirilmiştir. Aslında bu yetiştirme sisteminin bir anlamda "organik hayvancılık" olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Adanın kendine özgü yetiştiriciliği "organik et ve et ürünleri üretimi" açısından büyük önem taşımaya karşılık biyolojik açıdan kendi kendine yeterlilik, ekolojik sistem bakımından denge unsurları, İmroz koyununun yaşam alanındaki biyolojisi, meraların durumu ve sistemin ekonomik analizleri açısından büyük bir bilgi eksikliği bulunmaktadır.

Bu çalışmada, adada sürdürülebilir yetiştiricilik açısından hayvancılığın teknik ve sosyo-ekonomik durumu ortaya konulmuş ve bu şekilde yapılan yetiştiriciliğin sorunları ve çözümleri araştırılmıştır.

* Bu araştırma Çanakkale Onsekiz Mart Üniv. Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenmektedir.

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniv. Ziraat Fak. Tarım Ekonomisi Bölümü-Çanakkale

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniv. Ziraat Fak. Tarla Bitkileri Bölümü-Çanakkale

³ Çanakkale Onsekiz Mart Üniv. Ziraat Fak. Zooteknik Bölümü-Çanakkale

Türkiye'nin en büyük adası olan Gökçeada (İmroz), bir merkez ve dokuz köyden oluşan Çanakale iline bağlı bir ilçedir. Adada Akdeniz iklimi hakim olup zeytin, maki türü çalılar ve çam ormanları bitki örtüsünü meydana getirmektedir. Adada 6870 ha orman arazisi ve makilik alanlar bulunmakta, zeytin ağacı sayısı ise 160.000 civarındadır. Tarıma elverişli arazi miktarı 30.000 hektar olup, bunun 21.000 hektarında tarım yapılmakta ve tarım yapılan arazinin 8.500 hektarı sulanabilmektedir. Meralarda dikenli ve bodur çalı formu abdest bozan (*sarcopoterium spinosum*) bitkisi hakim durumdadır.

Gökçeada su kaynakları açısından 4 sulama ve 1 baraj göleti ile kendine yeter bir durumdadır. Akarsu olmayan adada mevcut dereler de yazın kurumaktadır. Gökçeada tatlı su kaynakları bakımından zengin, kendine yeterli potansiyele sahiptir. Şahinkaya, Dereköy, Aydıncık ve Uğurlu göletlerinden sulama amaçlı; Zeytinli baraj gölü'nden ise içme ve kullanma suyu ile Çınarlı ovasında tarımsal amaçlı sulama olarak yararlanılmaktadır. Adanın doğu kesiminde denizden taşan suların oluşmuş Tuz Gölü bulunmaktadır. Tuz Gölü adanın %1'i kadardır.

Ada nüfusu 2000 yılı nüfus sayım istatistiklerine göre toplam 8808 olup, bunun 7278 kişisi kentsel, 1530'u ise kırsal alanda yaşamaktadır (Anonim 2003). Kırsal alanda toplam 447 hane yaşamaktadır. Bunların geçim kaynakları Çizelge 1'de verilmiştir. Çizelge 1'den de izlenebileceği gibi kırsal kesimde yaşayanların %55,70'i bitkisel üretim ve hayvancılığı bir arada yürüterek geçimlerini sağlamaktadırlar. Sadece bitkisel üretimden geçimlerini sağlayanların oranı %22,82 olurken, bu oran hayvancılıktan geçimlerini sağlayanlarda %17,45'dir.

Adaya devlet tarafından göçmenlerin yerleştirilmesi nedeniyle, hane başına verilen ortalama arazi miktarı 30-40 da civarında olup, bu arazilerde genellikle hububat ekimi yapılmaktadır. Hane başına düşen arazi genişliğinin bu kadar düşük olmasının bir sonucu olarak kırsal alanda yaşayan ada halkının geçim kaynaklarını hayvancılığa yöneltmesi de son derece doğaldır. Çizelgeden de görüldüğü gibi, tarım işletmelerinin %73,15'i de yukarıda belirtildiği gibi hayvancılık yapılmaktadır. İki köyün deniz kenarında olması nedeniyle 18 hanenin tarımsal üretim yapmadığı ve geçimlerini turizmden sağladığı tespit edilmiştir. Ancak uygun olmayan iklim koşulları nedeniyle turizm sezonu çok kısa olmakta, bu da tarımsal faaliyetleri en önemli geçim kaynağı haline getirmektedir.

Adada yürütülen tarımsal faaliyetlere bakıldığında bitkisel üretimin tahıl yetiştiriciliği, zeytincilik ve bağcılık

Çizelge1.Gökçeada'da kırsal alanda yaşayan nüfusun geçim kaynaklarına göre dağılımı (Anonim 2003)

Geçim Kaynakları	Haneler	
	Adet	%
Bitkisel Üretim ve Hayvancılık	249	55,70
Bitkisel Üretim	102	22,82
Hayvancılık	78	17,45
Turizm	18	4,03
Toplam	447	100,00

şeklinde yapıldığı, sebzeçiliğin çok az bir paya sahip ve seracılık uygulamalarının yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir.

Adadaki mevcut hayvansal üretim faaliyetini ise küçük ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği ile arıcılık olarak sınıflandırmak mümkündür. Bunlardan başka adada balıkçılık da yapılmaktadır. Adada 36780 koyun, 431 baş sığır, yetiştiriciliği halen yasak olmasına rağmen 5500 civarında keçi bulunmaktadır. Adada 2200 kovan ile arıcılık, organik olarak yapılmaya çalışılmaktadır (Anonim 2003).

Adada yem bitkileri ekim alanı 600 dekadır ve büyükbaş hayvanların beslenmesi için kullanılmaktadır (Anonim 2003). Koyun yetiştirmede uygulanan sisteminin yabancı koşullarda gerçekleştirilmesi ve yem gereksiniminin tamamen meraya dayalı olarak karşılanması, mera alanlarının sistemin yürütülmesinde en önemli ve vazgeçilmez unsuru haline getirmektedir (Daş ve ark. 2002).

Materyal ve Yöntem

Araştırmanın popülasyonunu Gökçeada'nın 8 köyünde tarımsal üretim yapan 429 işletme oluşturmaktadır. Basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak 49 işletme örnek olarak belirlenmiştir. Araştırmanın ana materyalini bu işletmelerden elde edilen veriler oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında yer alan işletmelerin işletme genişliği ve tipi arazi sahiplerine sorularak belirlenmiştir. 2002-2003 üretim yılı içerisinde hanehalkının işletmede ve işletme dışında tarımsal işlerde çalıştığı süreler belirlenmiştir. İşletmede çalışan daimi ve geçici yabancı işçiler, bunların yaptıkları işler, çalıştıkları süreler ile erkek, kadın ve çocuk işgücüne ödenen ücretler saptanmıştır. İşletmelerde sermaye unsurlarının kıymetlerinin belirlenmesinde yıl sonu değerleri esas alınmıştır. Hayvan sermayesinin kıymet takdiri, hayvanların yaş ve verimlilik durumlarına göre yoredaki alım-satım kıymetleri ve çiftçinin beyanı esas alınarak yapılmıştır. Hayvan varlıklarının belirlenmesinde, hayvan türlerine göre sene sonu mevcudu esas alınmıştır. İşletmelerin sahip oldukları hayvan varlığı büyük baş hayvan birimi cinsinden hesaplanmıştır (Erkuş ve ark 1995). Amortisman hesaplanırken, demirbaşın niteliklerine göre ekonomik ömrü dikkate alınarak doğru hat yöntemine göre hesaplanmıştır (Kıral 1993). Faiz hesaplarında T.C. Ziraat Bankası'nın %30'luk faiz oranı kullanılmıştır. Gayrisafi üretim değeri, işletmelerin ürettikleri bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerleri ile yıl içerisinde meydana gelen envanter kıymet artışlarından oluşmaktadır (Açıl ve Demirci 1984). Bu bakımdan bir üretim faaliyetinin gayrisafi üretim değeri, bir üretim şubesinde tarımsal faaliyet sonucu elde edilen ve pazar değeri bulunan ürün miktarlarının, birim fiyatları ile çarpılması sonucu bulunan değere, söz konusu üretim faaliyetinde bitki veya hayvan sermayesindeki yıllık Produktif Demirbaş Kıymet Artışı (PDKA) ilavesi ile bulunur. Hayvansal üretimdeki değişen masraflar büyük baş ve küçük baş için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Değişen masraflar hayvan cinslerine ve sayılarına göre miktar ve fiyat olarak tesbit edilmiştir. Brüt

kar, hayvansal üretim faaliyetinin gayrisafi üretim değerinden değişen masraflar çıkarılarak bulunmuştur (Erkuş ve ark. 1995). Ayrıca incelenen işletmelerin hane halkının sosyal özellikleri de incelenmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Gökçeada'da ki tarım işletmelerinin sosyo-ekonomik yapısını ortaya koyabilmek için 49 işletme ile yapılan anket çalışmasında, arazi mülkiyet ve tasarruf şekilleri, nüfus ve işgücü durumu, işletmelerdeki sermaye durumu ve hayvansal üretim faaliyetinin sonuçları ile işletme hane halkının sosyal yapıları ortaya konmuştur.

Tarım İşletmelerinin Yapısal Özellikleri

Arazi mülkiyeti ve tasarruf şekilleri: İncelenen işletmelerde kiraya ve ortağa verilen araziye rastlanmamıştır. İncelenen işletmelerde ortalama işletme arazisi genişliği 80,95 dekar olup bunun %66,21'ini mülk arazisi, %13,61'ini kiraya tutulan arazi ve %20,17'sini ortağa tutulan arazi oluşturmaktadır. Mülk arazinin 38,14 dekarı tarla arazisini oluşturmaktadır. Geriye kalan 15,46 dekarlık arazi sebze, meyve ve çayır-otlak araziden oluşmaktadır. Çizelge 2'den de izlenebileceği gibi, toplam işletme arazisinin en büyük kısmı mülk arazisidir.

İşletmelerde yem bitkisi olarak arpa, yonca, fiğ ve yulaf yetiştirilmektedir. Ortalama işletme arazisinin %13,04'ünü arpa, %3,90'ı yonca, %3,35'ini fiğ ve %0,24'ünü yulaf ekim alanı oluşturmaktadır (Çizelge 3). Hayvansal üretimin hakim olduğu adada yem bitkileri ekiliş alanlarının az olduğu ve sığır yetiştiriciliği yapılan işletmelerde üretildiği saptanmıştır.

İşgücü: İncelenen ailelerde ortalama nüfus 4,4 'dir. İşletmelerdeki nüfus miktarı, yaş grupları ve cinsiyete göre

dağılımı erkek iş gücü birimi (E.İ.B.) cinsinden incelenmiştir (Erkuş ve ark 1995). İşletme başına düşen işgücü miktarı 3,21'dir. Bu işgücünün %63'ü erkek nüfus, %37 'si ise kadın nüfus tarafından oluşturulmaktadır (Çizelge 4). Çeşitli yaş gruplarına göre erkek ve kadın nüfus miktarları birbirine yakın olduğu görülmüştür. İşletmelerde işgücünün esas kaynağını oluşturan 15-49 yaş arasındaki nüfus diğer yaş grupları içerisinde en yüksek ortalamaya sahiptir (%77).

İşletmelerde sermaye durumu: Servetin tarımsal işletmeye yatırılmış kısmına sermaye denir. Aktif sermaye, çiftlik ve işletme sermayesi olarak ikiye ayrılmaktadır. Çiftlik sermayesi, toprak, araziislahı, bina ve bitki sermayesinden meydana gelmektedir. İşletme sermayesi ise; hayvan sermayesi, alet-makine sermayesi, malzeme-mühimmat sermayesi ile para sermayesinden meydana gelmektedir. Aktif sermaye işletmeler ortalamasında 79.537.471.000 TL olup, dekara düşen değeri 982.514.000 TL'dir (Çizelge 5). İncelenen işletmelerde ortalama hayvan sermayesi 15.344.214.000 TL olup, söz konusu sermaye aktif sermayenin %19,29'unu oluşturmaktadır. Hayvan sermayesinin ise %11,21'ini büyükbaş hayvan sermayesi, %88,70'ini küçükbaş hayvan sermayesi ve %0,08'ini kümes hayvanları sermayesi oluşturmaktadır. Aktif sermayeden büyükbaş hayvan sermayesi %2,16 oranında pay alırken, küçükbaş hayvan sermayesi %17,12 ile kümes hayvanları sermayesi %0,01 oranında pay almaktadır. Hayvan sermayesinin büyük bir kısmını küçükbaş hayvan sermayesi oluşturmaktadır. Dekara düşen hayvan sermayesi 189.545.000 TL'dir.

Araştırma bölgesindeki işletmelerde toplam 109 baş büyük hayvan, 7573 baş küçük baş hayvan bulunmaktadır. Ortalama olarak işletmelerdeki Büyük Baş Hayvan Birimi (BBHB) cinsinden 1,65 adet sığır, 11,18 adet koyun, 4,5 adet keçi ve 0,03 adet de kanatlı hayvan mevcuttur. Hayvan mevcudu içinde koyun ve keçilerin oranı % 88,62 olması dikkat çekicidir. (Çizelge 6).

Çizelge 2: İncelenen işletmelerde arazi mülkiyet ve tasarruf durumu

İşletme Sayısı	Mülk Arazisi		Kiraya Tutulan Arazi		Ortağa Tutulan Arazi		Toplam İşletme Arazisi	
	da	%	da	%	da	%	da	%
49	53,60	66,21	11,02	13,61	16,33	20,17	80,95	100,0

Çizelge 3. İncelenen işletmelerde yem bitkileri ekim alanı

	Arpa*	Yonca	Fiğ	Yulaf
Yem Bitkileri Ekim Alanı (da)	10,56	3,16	2,72	0,20
Yem Bitkileri Ekim Alanı / Toplam İşletme Arazisi (%)	13,04	3,90	3,35	0,24

* Adadaki arpa üretiminin tamamı hayvan yemi olarak kullanılmaktadır.

Çizelge 4. İşletmelerdeki nüfus miktarı, yaş grupları ve cinsiyete göre dağılımı (E.İ.B)

Yaş Grupları	7-14		15-49		50+		Toplam	%
	E.İ.B	%	E.İ.B	%	E.İ.B	%		
Erkek	0,13	48,00	1,55	62,00	0,35	76,00	2,03	63,00
Kadın	0,14	52,00	0,93	38,00	0,11	24,00	1,18	37,00
Toplam	0,27	100,0	2,48	100,0	0,46	100,0	3,21	100,0
%	9,00		77,00		0,14		100,0	

Çizelge 5. İncelenen işletmelerde hayvan sermaye unsurları

Sermaye unsurları	İşletmeler ortalaması		
	Miktar (1000 TL)	Aktif sermaye'ye oranı (%)	Dekara Düşen Kıymeti (1000 TL)
Aktif sermaye	79 537 471	100	982 514
Çiftlik sermayesi	54 293 500	68,26	670 679
Toprak sermayesi	40 400 184	50,79	499 057
Arazi ıslahı sermayesi	827 449	1,04	10 221
Bina sermayesi	4 415 041	5,55	54 538
Bitki sermayesi	8 650 826	10,88	106 862
İşletme sermayesi	25 243 971	31,74	311 835
Hayvan sermayesi	15 344 214	19,29	189 545
Büyükbaş Sermayesi	1 720 204	2,16	21 249
Küçükbaş Sermayesi	13 611 690	17,12	168 143
Kümes Hayvanları Sermayesi	12 320	0,01	152
Alet-Makine sermayesi	6 119 908	7,69	75 598
Malzeme sermayesi	2 857 400	3,59	35 297
Para sermayesi	922 449	1,16	11 395
Pasif sermaye	79 537 471	100	982 514
Yabancı sermaye	12 479 388	15,69	154 156
Borçlar	1 198 980	1,51	14 811
Ortağa-Kiraya tutulan arazi	11 280 408	14,18	139 345
Öz Sermaye	67 058 083	84,31	828 358

Çizelge 6. İşletmelerde hayvan mevcudu (B.B.H.B)

Hayvan Cinsi	İşletmeler ortalaması	
Sığır	Adet	1,65
	%	11,18
Koyun	Adet	8,58
	%	58,13
Keçi	Adet	4,50
	%	30,49
Kanatlı Hayvanlar	Adet	0,03
	%	0,20
Toplam	Adet	14,76
	%	100,0

Gayrisafi üretim değeri: İncelenen işletmeler ortalamasında gayrisafi üretim değerinin % 52,03'ü bitkisel ve %47,97'si hayvansal üretime aittir (Çizelge 7). Hayvansal üretim değeri içerisinde en yüksek payı % 63,98 ile koyun üretim değeri almaktadır. Bunu %15,73 ile keçi üretim değeri, %12,22 ile sığır üretim değeri, % 5,38 ile kümes hayvancılığı üretim değeri ve %2,70 ile de arıcılık üretim değeri izlemektedir. İşletme arazisinin bir dekarına düşen hayvansal üretim değeri 242.892.000 TL'dir. Toplam üretim değeri içinde en yüksek oran koyunculuk üretim faaliyetine aittir (%30,53).

Değişen masraflar: İncelenen işletmelerde toplam değişen masraflar 4.818.646.000 TL olup, bunun % 39,94'ünü bitkisel üretim değişen masrafları, % 60,06'sını hayvansal üretim değişen masrafları oluşturmaktadır (Çizelge 8). Hayvansal üretimdeki değişen masraflar üretim şubeleri itibarıyla ayrı ayrı hesaplanmıştır. Hayvansal üretim değişen masrafları içinde satın alınan

kaba ve kesif yem ile işletmede kullanılan kesif yem bedeli, veteriner ve ilaç masrafları, daimi olmayan işçi ücreti, demirbaş kıymet eksilişleri, su, tuz ve aydınlatma giderleri ile döner sermaye faizi yer almaktadır. Hayvansal üretimde değişen masrafların en yüksekini %44,53'ünü sığır üretim şubesi oluşturmakta bunu %29,16 ile koyun, %12,84 ile de keçi üretim şubesi izlemektedir. Hayvansal üretimde değişen masrafları büyük ve küçük baş hayvancılık için de ayrı ayrı inceleyecek olursak, toplam hayvansal üretim değişen masraflarının %55,48'ini küçükbaş, %44,52'sini büyükbaş hayvancılık değişen masrafları oluşturmaktadır. Hayvansal üretim değişen masrafları içinde en büyük payı %87,51 ile yem masrafları almaktadır.

Brüt kar: İncelenen işletmelerde bitkisel ve hayvansal üretimden elde edilen gayri safi üretim değerlerinden bu üretim faaliyetleri için yapılan değişen masrafların düşülmesi ile bulunan brüt kar Çizelge 9'da

Çizelge 7. İşletmelerde ortalama gayrisafi üretim değeri ve oranları

Üretim Faaliyeti	Değer (1000 TL)	Üretim Gruplarındaki Oranı (%)	Toplam G.S.Ü.D'ne Oranı (%)	İşletmeler Ortalaması Dekara Düşen GSÜD (1000 TL/da)
Bitkisel Üretim	21 327 130		52,03	263 461
Hayvansal Üretim	19 662 114	100,0	47,97	242 892
Sığır	2 402 945	12,22	29 684	29 684
Koyun	12 579 559	63,98	155 399	155 399
Keçi	3 091 439	15,72	38 189	38 189
Kümes Hayvanları	1 057 143	5,38	13 059	13 059
Arıcılık	531 028	2,70	6 560	6 560
Toplam G.S.Ü.D	40 989 244		100,00	506 353

Çizelge 8. İşletmelerde üretim faaliyetlerinde değişen masraflar ve oranları

	Değer (1000)	Üretim Gruplarındaki Oranı (%)	Toplam Değişen Masraflara Oranı (%)
Bitkisel Üretim Değişen Masrafları	1 924 382		39,94
Hayvansal Üretim Değişen Masrafları	2 894 264	100,0	60,06
Sığır	1 288 756	44,52	26,75
Koyun	843 914	29,16	17,51
Keçi	371 558	12,84	7,71
Kümes Hayvanları	243 946	8,43	5,06
Arıcılık	146090	5,05	3,03
Toplam Değişen Masraflar	4 818 646		100,0

Çizelge 9. İşletmelerde gayrisafi üretim değeri, değişen masraflar ve brüt kar

	İşletmeler ortalaması (1000 TL)
Gayrisafi Üretim Değeri (a)	40 989 244
Değişen Masraflar (b)	4 818 646
Brüt Kar (a-b)	36 170 598
İşletme Arazisinin Dekarına Düşen Brüt Kar (1000 TL/da)	446 826

görülmektedir. İşletmelerin ortalamasında bitkisel ve hayvansal üretimden 40.989.244 bin TL gayrisafi üretim değeri elde etmekte ve buna karşılık 4.818.646 bin TL değişen masraf yapılmakta, 36.170.598 bin TL brüt kar sağlanmaktadır. Bu brüt karın % 53,64'ü bitkisel üretimden, %46,36'sı hayvansal üretimden elde edilmektedir.

İşletmelerdeki hayvansal üretim faaliyetlerinin üretim subelerine ait elde edilen brüt karına ilişkin değerler Çizelge 10'da verilmiştir. Çizelgeden de görülebileceği gibi hayvansal üretim faaliyetine ait 19.662.114.000 TL gayrisafi üretim değeri elde edilmekte, buna karşılık 2.894.264.000 TL değişen masraf yapılmakta, 16.767.850.000 TL brüt kar elde edilmektedir. Bu brüt karın % 93,36'sı küçükbaş yetiştiriciliğinden, %6,64'ü ise büyükbaş yetiştiriciliğinden elde edilmektedir.

İşletme hane halkının sosyal özellikleri:

İşletmelerde toplam 116 erkek mevcut olup, bunun %3,45'i 0-6 yaş grubunda, %11,20'si 7-14 yaş grubunda, %65,52'si 15-49 yaş grubunda ve %19,83'ü 50 ve üstü yaş grubunda yer almaktadır (Çizelge 11). İncelenen işletmelerde toplam 89 kadın nüfus mevcut olup, bunun %3,38'i 0-6 yaş grubunda, %15,73'ü 7-14 yaş grubunda,

Çizelge 10. İncelenen işletmelerde hayvansal üretim faaliyetine ilişkin gayrisafi üretim değeri, değişen masraflar ve brüt kar

	İşletmeler ortalaması (1000 TL)
Hayvansal Üretim Değeri (a)	19 662 114
Sığır	2 402 945
Koyun	12 579 559
Keçi	3 091 439
Kümes Hayvanları	1 057 143
Arıcılık	531 028
Hayvansal Üretim Değişen Masrafları (b)	2 894 264
Sığır	1 288 756
Koyun	843 914
Keçi	371 558
Kümes Hayvanları	243 946
Arıcılık	146090
Brüt Kar (a-b)	16 767 850
Sığır	1 114 189
Koyun	11 735 645
Keçi	2 719 881
Kümes Hayvanları	813 197
Arıcılık	384 938
İşletme Arazisinin Dekarına Düşen Brüt Kar (1000 TL/da)	207 138

Çizelge 11. İncelenen işletmelerde nüfus miktarı, nüfusun yaş grupları ve cinsiyete göre dağılımı

Yaş Grupları	Erkek		Kadın	
	kişi	%	kişi	%
0-6 yaş	4	3,45	3	3,38
7-14 yaş	13	11,20	14	15,73
15-49 yaş	76	65,52	61	68,53
50-+ yaş	23	19,83	11	12,36
Toplam	116	100,0	89	100,0

%68,53'ü 15-49 yaş grubunda ve %12,36'sı 50 ve üstü yaş grubunda yer almaktadır. Görüldüğü gibi her iki cinsiyette de aktif nüfus olan 15-49 yaş grubunda bulunan nüfusun toplam nüfustaki oranı daha yüksektir.

İncelenen işletmelerde 112 erkek ve 86 kadın okur-yazar bulunmaktadır (Çizelge 12). Toplam erkek nüfusun %49,11'i ilkokul, %16,07'si ortaokul, %25,00'i lise ve %5,36'sı üniversite mezunudur. Toplam kadın nüfusun %54,65'i ilkokul, %15,12'si ortaokul, %6,98'i lise ve %9,30'u üniversite mezunudur. Toplam nüfus içinde okuma-yazma bilmeyenlerin oranı %8,5 'dir.

Haber kaynakları ve örgütlenme: İncelenen işletmeler yeniliklerden haberdar olma açısından incelendiğinde, işletmelerin daha çok formal bilgi kaynaklarından yararlandıkları belirlenmiştir (Çizelge 13). Bu kaynaklar sırasıyla, İlçe Müdürlüğü (%61,2), TV ve radyo tarım programları (%22,4), çiftçi broşürleri (%2,0) ve üniversite-ziraat odası'dır (%4,0). Ancak informal bilgi kaynaklarından diğer çiftçiler (%10,2) ve aileden (%30,6) faydalanma düzeyinin de yüksek olduğu saptanmıştır.

İşletmelerde, gelişmişlik kriterlerinden örgütlenme yapısı açısından incelendiğinde işletmelerin %30'nun kooperatife, %64'ün ziraat odasına, %2'sinin de derneğe üye oldukları tespit edilmiştir (Çizelge 14). Üreticiler üye oldukları kuruluşlardan üretim ve pazarlama aşamasından faydalanma düzeyleri açısından da incelenmiştir. Burada çok çarpıcı olarak üye olan üreticilerin %89,3'ünün hiçbir şekilde fayda görmedikleri, %7,1'nin faydalandığı ve %3,6'sının da az faydalandığı ortaya çıkmıştır. Buradan da örgütlenmenin gerçek anlamda oluşmadığı ve örgütlerde yönetim hataları olduğu ortaya çıkmıştır.

Gökçeada'nın coğrafi özelliği dolayısı ile üretilen tarımsal ürünlerin pazarlamasında çeşitli zorluklar yaşanmaktadır. Bunlar temelde; pazara olan mesafe, nakliye giderlerinin yüksek olması, alıcıların pazara ulaşmadaki zorlukları olarak sıralanabilir. Üreticilerin hayvanlarını pazarlama şekilleri de bu çalışmada araştırılan konular arasındadır. İncelenen üreticilerin %31,12'si hayvanını kendisi keserek, %62,22'si celep

aracılığı ile, %4,44'ü mezbahalarda, %2,22'si ise damızlık olarak pazarlamaktadır (Çizelge 15). Üreticilerin büyük bir kısmı, özellikle büyükbaş hayvan yetiştiricileri, elde ettikleri süt ürünlerini kendileri tüketmektedirler.

Gökçeada'da kendine özgü hayvan yetiştiriciliği uygulamasından dolayı meraların kullanım şekli geleneksel uygulamalardan farklılık göstermektedir. Çalışmada incelenen üreticilerin % 69,38'i serbest yetiştiricilik, %30,62'si ise kontrollü yetiştiricilik yapmaktadır. Ancak serbest yetiştiricilikte serbest dolaşan hayvanların diğer ürünlere zarar verdiği tespit edilmiştir. Serbest yetiştiriciliğin bu olumsuz yönüne rağmen işletmelerin büyük çoğunluğunun serbest yetiştiriciliği tercih etmelerinin nedenleri sorgulandığında; % 64'ünün bu tip yetiştiriciliğin ekonomik olduğu, %33' ünün geleneksel yöntem olduğu, % 3 'ünün ise meralarının uygun olduğu için bu yöntemi seçmiş oldukları görülmüştür.

Sonuç ve Öneriler

Gökçeada'da doğa koşullarında hayvancılık yapan işletmeler sosyo-ekonomik açıdan incelenmiştir. İşletme yöneticilerinin okuma-yazma oranı Türkiye ortalamasından yüksek ve üniversite mezunu olanların oranı %10 olarak saptanmıştır. Eğitim düzeyi formal haber kaynaklarından yararlanma ve örgütlenme üzerine etkilidir. Ancak örgütlenmeyle ilgili sorunlar özellikle yönetimle ilgili olarak devam etmektedir.

Pazarlama ile ilgili sorunlar örgütlenme yönetimi ile ilgili sorunlara bağlı olarak ortaya çıkmakta ayrıca adanın konumu nedeniyle ürünlerin anakaraya ulaştırılmasında sıkıntılar çekilmekte ve "Denizcilik İşletmeleri" soruna çözüm getirememektedir.

Örgütlenmedeki yönetim sorununun giderilebilmesi için "Örgütlenme Yayımları" konusunda çalışmaların yapılması gerekmektedir. Pazarlama problemlerinin çözülmesi için ise bazı ürünlerin adada işlenerek daha yüksek katma değer ile pazarlanması sağlanmalıdır.

Çizelge 12. İşletmelerde yedi ve yukarı yaştaki nüfusta okuma-yazma bilen nüfus

		Okuma-Yazma bilmeyen	İlkokul	Orta	Lise	Üniversite	Toplam
Erkek	Kişi	5	55	18	28	6	112
	%	4,46	49,11	16,07	25,00	5,36	100,00
Kadın	Kişi	12	47	13	6	8	86
	%	13,95	54,65	15,12	6,98	9,30	100,00

Çizelge 13. Tarımsal üretim hakkında yenilik ve bilgi kaynakları (Bir soruya birden fazla cevap şikkını verenler var.)

	Sayı	%
İlçe Müdürlükleri	30	61,2
Aileden	15	30,6
Diğer Çiftçilerden	5	10,2
Tv, Gazete, Radyo	11	22,4
Çiftçi Broşürlerinden	1	2,0
Tarımsal İlaç Bayilerinden	-	-
Bilgi Almıyorum	2	4,0
Diğer Üniversite, Ziraat Odası)	2	4,0
Toplam	49	

Çizelge 14. Üye/ortak olunan çiftçi örgütleri (Bir şıktan fazla cevap verenler var)

	Sayı	%
Kooperatif	15	30,0
Ziraat Odası	32	64,0
Dernek	2	4,0
Çiftçi Birliği	-	-
Diğerleri	1	2,0
Toplam	50	

Çizelge 15. Kasaplık amaçlı hayvansal ürünlerin pazarlama şekilleri

	Sayı	%
Kendim Satarım (Keserim)	14	31.22
Celep	28	62.22
Mezbaha	2	4.44
Damızlık Olarak Değerlendiririm	1	2.22
Toplam	45	100.0

Ayrıca nakliye sorununun çözümü içinde ulaşım ağının oluşturulması gerekmektedir.

İşletmelerin Gayri safi üretim değerinin %47,97 si hayvansal üretimden elde edildiği, hayvansal üretim değerinin %79,70'i de koyun ve keçi yetiştiriciliğinden sağlandığı belirlenmiştir. Hayvan yetiştiriciliğinde değişen masrafların %25'i koyun ve keçi yetiştiriciliğine ait olduğu ve işletmelerdeki hayvansal üretimden elde edilen brüt karın %86,20'sinin koyun ve keçi yetiştiriciliğinden elde edilmiş olması çalışmanın diğer önemli bir bulgusudur.

Adadaki tarım işletmelerinin arazi genişliklerinin az olması ve küçükbaş yetiştiriciliğinde minimum girdi kullanılması nedeniyle ada halkının esas geçim kaynağı hayvancılıktır.

Hayvancılığın sürdürülebilir olması beslemenin ana unsuru olan meraların mevcut durumlarının iyileştirilmesine bağlıdır. Atılacak adımlar içinde en önemlilerinden biri mevcut durumun iyileştirmesi için uygun mera ıslah yöntemlerinin belirlenebilmesidir. Özellikle yetiştiriciliğin "organik hayvancılık" sıfatı ile yürütülebilmesi ve ürünlerin markalaşabilmesinin mera ıslah çalışmalarının organik ortamı bozmayacak şekilde gerçekleştirilebilmesine koşuluna bağlıdır.

Ada, ekolojik turizm için de fırsatlar sunmaktadır. Gerek turizmin gerekse organik ürünlerin tanıtımı açısından Turizm Bakanlığı ve özel sektör yönlendirilmeli ve de özellikle ekoturizme yönelik yatırımlar teşvik edilmelidir.

Kaynaklar

- Açıl, A. F. ve R. Demirci. 1984. Tarım Ekonomisi Dersleri, Ankara Üniv. Ziraat Fak. Yayınları, Yayın no: 880, Ankara.
- Anonim 2003. Gökçeada Tarım İlçe Müdürlüğü Yıllık Faaliyet Raporu
- Daş, G., H. Hakyemez ve T. Savaş. 2002. Gökçeada'da "Yabani Koşullarda" Koyun ve Keçi Yetiştiriciliği. Ekin Dergisi Yıl:6 Sayı: 22 . Ankara.
- Erkuş, A., M. Bülbül, T. Kıral, A. F. Açıl ve R. Demirci. 1995. Tarım Ekonomisi Ders Kitabı. Ankara Üniv. Ziraat Fak. Yayın No: 5, Ankara.
- Kıral T. 1993. Tarım Muhasebesi Ders Notları (Basılmamış).
- Kıral, T., H. Kasnakoğlu, F. F. Tatlıdil, H. Fidan ve E. Gündoğmuş. 1999. Tarım Ürünleri İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi, TEAE Yayın No: 37, Ankara.
- Kıral, T., A. Özçelik, H. Fidan ve D. Yılmaz. 1996. Ankara Tarım İşletmelerinde Tiftik Üretiminin Ekonomik Analizi. Ankara.
- Konyalı, A., G. Daş, T. Savaş ve İ. Y. Yurtman. 2004. Gökçeada'da İmroz Koyunu Yetiştiriciliği: Organik Hayvancılık için Potansiyel 1. Uluslararası Organik Hayvansal Üretim ve Gıda Güvenliği Kongresi, 28 Nisan- 1 Mayıs, Kuşadası.
- Tanrıvermiş, H. ve E. Gündoğmuş. 2001. Türkiye'de Bölgelere Göre Ürün Verimleri ve Maliyetlerindeki Değişmelerin Değerlendirilmesi. Türkiye'de Bazı Bölgeler İçin Önemli Ürünlerde Girdi Kullanımı ve Üretim Maliyetleri (İçinde), TEAE Yayınları, Proje Raporu 2001-14, syf:242-248, Ankara.

İletişim adresi:

Duygu AKTÜRK
Çanakkale Onsekiz Mart Üniv. Ziraat Fak.
Tarım Ekonomisi Bölümü Terzioğlu Yerleşkesi-Çanakkale
Tel: 0 286 218 00 18/1341
e-posta: akturk@comu.edu.tr